

hammes, kırk yedi dörtlük ihtiva eden divan İsmail E. Erünsal tarafından tesbit edilmiş, eserle ilgili ilk çalışma Cihan Okuyucu tarafından yapılmış, daha sonra Cemal Bayak eser üzerinde doktora tezi hazırlamıştır. İzmir Millî Kütüphane Yazma Eserler Katalogu'nda (nr. 3617) *Sehâbî Divanı* ismiyle kayıtlı nüshada bulunan şiirler Sehâbî'ye ait değildir. 2. *Tedbîr-i İksîr*. İmam Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* adlı eserinin Farsça'dan (*Kimyâ-yı Sa'âdet*) Türkçeye çevirisi olup birçok nüshası bulunmaktadır (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Hafîd Efendi, nr. 191, 192, 193). Şair eseri Kanûnî Sultan Süleyman'ın emri üzerine tercüme ettiğini ve "İksîr-i hakîkatî beyan ve takrir" etmesi dolayısıyla ona bu adı verdiğini söyler (Süleymaniye Ktp., Hafîd Efendi, nr. 192, vr. 2^b). Sade bir dille yazılan eserde yer yer manzum kısımlar bulunmaktadır. Tercümenin 970'te (1563) tamamlanıp pağışaha sunulduğu ve karşılığında büyük hediyeler alındığı tezkirelerde belirtilir. Gerek ihsanın büyüklüğü gerekse eserin nüshalarının çokluğu kitabın çok beğenildiğini gösterir. *Osmanlı Müellifleri*'nde (II, 227) Sehâbî'ye nisbet edilen *Kimyâ-yı Hazâin-i İrfân* adlı eser de bu tercüme olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâbî Divânı ve Konu İndeksi (haz. Cemal Bayak, doktora tezi, 1998), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Aşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 149^a-150^a; Latîfî, *Tezkire*, s. 184; Ahdî, *Gülşen-i Suarâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 774, vr. 108^a-109^a; Beyânî, *Tezkire*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 757, vr. 41^{a-b}; *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kismu* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994, s. 226-227; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 450-452; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1877, vr. 62; Riyâzî, *Riyâzû's-suarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 82^a; *Keşfü'z-zunûn*, I, 792; *Sicill-i Osmânî*, III, 9; *Osmanlı Müellifleri*, II, 227; *İzâhu'l-meknûn*, I, 507; İsmail E. Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihine Kaynak Olarak Arşivlerin Değeri", *TM*, XIX (1980), s. 219; Cihan Okuyucu, "Sehâbî ve Divanı", *EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 6, Kayseri 1995, s. 163-198.

CEMAL BAYAK

SEHÂRENPÜRÎ, Halîl Ahmed

(خليل أحمد السهاري)

Halîl b. Ahmed b. Mecîd Sehârenpürî
(1852-1927)

Hindistanlı hadis ve fıkıh âlimi.

Safer 1269'da (Aralık 1852) Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaletine bağlı Sehârenpür şehrinin Nânevte (Nânota) kasabasında doğdu. İslâm'ın Hint yarımadasına ulaşmasından sonra Sehârenpür yakınlarındaki En-

bîte kasabasına yerleşen ve nesebi Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye dayanan bir aileye mensuptur. İlk eğitimini Nânevte'de Ya'kûb b. Memlûk Nânevtevi ve Ahmed Nânevtevi'den aldı. Urduca, Arapça ve Farsça'sını geliştirmek için gittiği Enbîte'de çeşitli hocalardan faydalandı. 1836'da Diyûbend Medresesi'nin açıldığını duyunca buraya giderek dayısı Muhammed Ya'kûb'un ders halkasına katıldı. Ancak Diyûbend'de umduğu ilmi ortamı bulamadı ve altı ay sonra Sehârenpür'da açılan Mezâhirü'l-ulûm Medresesi'ne geçti. Başta tefsir, hadis ve fıkıh olmak üzere dinî ilimleri başmüderris olan dayısı Muhammed Mazhar'dan, mantık ve felsefe gibi akli ilimleri de medresenin diğer hocalarından okudu. 1871'de buradan mezun olunca edebiyat bilgisini geliştirmek amacıyla Lahor'daki National College'a kaydoldu, orada da Feyzülhasan Sehârenpürî'den ders aldı. Dönemin tanınmış âlim ve sülâhlerinden, aynı zamanda Diyûbend Medresesi'nin kurucularından olan Reşîd Ahmed Gengûhî'nin yanında seyrü sülûke başladı.

Tahsilini tamamladıktan sonra Mezâhirü'l-ulûm'da yardımcı hoca olarak göreve başlayan Sehârenpürî ilki 1877, sonuncusu 1926 yılında olmak üzere hac maksadıyla yedi defa Hicaz'a seyahat etti. Geçtiği yerlerde âlimlerle görüşerek seyahatlerini ilmi sefere çevirdi. İlk hac yolculuğunda Mekke'de Şâfiî müftüsü Ahmed Zeynî Dahlân'dan, Medine'de Abdülganî el-Müceddid'den, memleketine döndükten sonra da Abdülkayyûm Budhânevi'den hadis icâzeti aldı. 1879'daki ikinci hac yolculuğunda Mekke'de sülî İmâdullah Tehânevi'nin yanında kaldı ve bir yıl sonra dört tarihten aldığı icâzetle halifesi oldu. Ülkesine dönünce büyük bir sevgiyle bağlandığı Reşîd Ahmed Gengûhî'den icâzet alarak onun da ilk halifesi oldu. 1906'da yaptığı üçüncü hac ziyaretinde Medine'de görüştüğü Şâfiî müftüsü Seyyid Ahmed el-Berzencî'den, 1911'de Bedreddin eş-Şâmi'den mükâtebe yoluyla hadis icâzeti aldı (Bernî, s. 126). Onun Hint alt kıtasındaki isnatları hocaları olan Diyûbend ulemâsı vasıtasıyla Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'ye ulaşmaktadır.

Sehârenpürî, Mezâhirü'l-ulûm'daki ilk görevinin ardından 1890'da Diyûbend Dârülülûmu'na müderris tayin edildi. Burada altı yıl görev yaptıktan sonra şeyhi Gengûhî'nin emriyle Mezâhirü'l-ulûm Medresesi'ne döndü ve başmüderris sıfatıyla otuz yıldan fazla sürecek olan tedris, telif, fetva ve irşad faaliyetlerine başladı. 1907-

den itibaren başkanlığını da üstlendiği bu medrese onun döneminde büyük şöhret kazandı. Muhammed Yahyâ Kandelevî ve oğlu Muhammed Zekeriyâ Kandelevî, Muhammed Enver Şah Keşmîrî, Muhammed İdrîs Kandelevî, Zafer Ahmed Tehânevi, Cemîl Ahmed Tehânevi, Hüseyin Ahmed Medenî, Bedr Âlem Mîretî, Muhammed Hayat Senbehî, Feyzülhasan Gengûhî, İşfâkurrahman Kandelevî, Cemâat-i Tebliğ'in kurucusu Muhammed İlyâs Kandelevî, Abdurrahman Kâmilpürî ve Muhammed Eyyûb Sehârenpürî gibi âlimler onun talebeleri arasında yer aldı.

Tedris ve irşad faaliyetlerini yürüttüğü dönemde Sehârenpürî hadis, fıkıh, kelâm, tasavvuf, ilm-i hilâf ve cedel konularında kitaplar ve risâleler kaleme aldı. 1335 (1916-17) yılında başladığı ve *Bezlû'l-mechûd fi halli Ebi Dâvûd* adını verdiği eserini hac için gittiği Medine'de tamamladı ve bu münasebetle büyük bir ziyafet verdi. Haccdan sonra kaldığı Medine'de 15 Rebiülâhîr 1346'da (12 Ekim 1927) vefat etti, cenazesi Bakî Kabristanı'na defnedildi. İki evliliğinden İbrâhim ve Münîrünnisâ adlı çocukları olan Sehârenpürî siyasetten uzak durur, müslümanların ve talebelerin dertleriyle ilgilenir, hakkı söylemekten çekinmez ve sünnete uymaya özen gösterirdi (Abdülhay el-Hasenî, VIII, 136).

Eserleri. 1. *Bezlû'l-mechûd fi halli Ebi Dâvûd*. Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'inin şerhi olup müellifin ömrünün sonlarına doğru bütün birikimini ortaya koyduğu eseri ve yaklaşık on yılda tamamlanmıştır. Önce büyük boy beş cilt (Füyûzurrahman, I, 169), ardından Muhammed Zekeriyâ Kandelevî'nin ta'likleriyle birlikte yirmi cilt halinde basılmıştır (Leknev-Kahire 1393/1973, 1408/1988; Beyrut, ts.; Riyad, ts.) (bk. *es-SÜNEN*). 2. *el-Mühenned 'ale'l-müfenned* (*Taşdikât li-def'i't-telbisât*). Birelvî hareketinin kurucusu Rızâ Han Birelvî'nin *Hüsâmü'l-Haremeyn* adlı eserinde Diyûbend ulemâsının Ehl-i sünnet'e aykırı görüşlerinin bulunduğunu iddia etmesi üzerine ona reddiye olarak yazılmıştır. Sehârenpürî 1907'de yazdığı eserinde Rızâ Han'ın tekfire varan suçlamalarını cevaplandırmış, görüşlerini dönemin Hicaz, Suriye, Mısır ve Hindistan âlimlerinin görüşleriyle desteklemiştir. Diyûbend ulemâsının tasavvufi ve itikadî konulardaki görüşlerinin bir tür özeti sayılan eser kaleme alındıktan hemen sonra basılmış (basıkı yeri yok, 1325/1907), günümüzde de *el-Mühenned 'ale'l-müfenned ya'ni 'akâ'id-i 'Ulemâ'-i Ehl-i Sünnet Diyû-*

bend adıyla (Lahor 1987) ve *‘Akâ’id-i ‘Ulemâ-i Diyûbend or Hüsâmü’l-Ḥaremeyn* adlı mecmua içinde Urduca tercümesiyle birlikte (Karaçi, ts.) neşredilmiştir. 3. *Hidâyâtü’r-reşid ilâ ifhâmi’l-‘anîd*. İmâmiyye Şiası'nın bazı konulardaki görüşlerinin tenkidî mahiyetindedir (baskı yeri yok, 1336/1917). 4. *Miṭrakatü’l-kerâme ‘alâ mir’âti’l-imâme*. İmâmiyye Şiası'na reddiye olarak iki cilt halinde yazılan eserin önce birinci cildi (baskı yeri yok, 1330/1911), ardından tamamı (Lahor 1980) basılmıştır. 5. *Tenşîṭu’l-âzân fi tahkiki maḥalli ezân*. Cuma namazındaki iç ezanın cami dışında okunması gerektiğini ileri süren Birelvîler'e cevap niteliğinde bir risâle olup yayımlanmıştır (Füyûzurrâhman, I, 168). 6. *Berâhîn-i Ḳâtı‘a ‘alâ zalâmî’l-Envârî’s-sâtı‘a*. Abdüssemi Râmpûrî'nin *Envâr-ı Sâtı‘a* adlı eserine reddiyedir (baskı yeri yok, 1304/1886; Karaçi 1987). 7. *İtmâmü’n-ni‘am ‘alâ tebvîbi’l-ḥikem*. İbn Atâullah el-İskenderî'nin *el-Hikemü’l-‘Atâ’iyye* adlı eserinin Urduca'ya çevirisi olup yayımlanmıştır (a.g.e., I, 168-169). 8. *es-Su‘âl ‘an cemî‘i ‘ulemâ’i‘ş-Şi‘a*. Şiâ'nın Kur'an anlayışını sorgulayan bir eserdir. 9. *Fetâvâ-yı Mezâhirü’l-‘ulûm*. Sehârenpûrî'nin Mezâhirü'l-‘ulûm Medresesi'nde müderrisken verdiği fetvaların bir araya getirildiği dört ciltlik bir eser olup ilk cildi neşredilmiştir (Karaçi 1403/1983).

BİBLİYOGRAFYA :

Sehârenpûrî, *Bezlü’l-mechûd*, Riyad, ts. (Dârü’l-livâ), I, 38-46; XX, 219; ayrıca bk. Ebû’l-Hasan en-Nedvî'nin takdimi, I, 10, 15-18; Hüseyin Ahmed el-Medenî'nin tanıtım yazısı, I, 33; M. Zekeriyâ Kandehevî'nin baskı kaydı, XX, 220; Muhammed Yûsuf el-Bennûrî'nin tanıtım yazısı, XX, 251-252; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetu’l-ḥavâṭır*, Karaçi 1976, VIII, 133-136; M. Zekeriyâ Kandehevî, *Evcezü’l-mesâlik ilâ Muvaṭṭa‘i Mâlik*, Mûltan, ts. (İdâre-i Te’lifât-ı Eşrefiyye), I, 58-62; Füyûzurrâhman, *Meşâhîr-i ‘Ulemâ*, Lahor, ts. (Frontier Publishing Company), I, 167-170; Seyyid Mahbûb Rizvî, *Mükemmel Târîḫ-i Dârü’l-‘ulûm-i Diyûbend*, Karaçi, ts. (Mîr Muhammed Kütübhâne-i Merkez-i İlm ü Edeb), II, 31-33; B. D. Metcalf, *Islamic Revival in British India: Deoband 1860-1900*, Princeton 1982, s. 309-311; Yûnus İbrâhim es-Sâmerîrâ, *‘Ulemâ’ü’l-‘Arab fi şibhi’l-ḳarretü’l-Hindiyye*, Bağdad 1986, s. 746-747; M. Aşık İlahî el-Bernî, *el-‘Anâkidü’l-gâliyye mine’l-esânidi’l-âliye*, Karaçi 1408, s. 99-103, 124-128; M. Ekber Şah Buhârî, *Ekâbir-i ‘Ulemâ-i Diyûbend*, Lahor, ts. (İdâre-i İslâmiyyât), s. 46-53; Halid Zaferullah Daudi, *Pakistan ve Hindistan’da Şâh Velîyullah ed-Dehlevî’den Günümüze Kadar Hadis Çalışmaları*, İstanbul 1995, s. 210-212, 234-235; İsmail L. Çakan, *Hadis Edebiyatı*, İstanbul 1989, s. 163-164.

MEHMET ÖZŞENEL

SEHÂVÎ, Alemüddin

(علم الدين السخاوي)

Ebû’l-Hasen Alemüddîn Ali b. Muhammed b. Abdissamed es-Sehâvî
(ö. 643/1245)

Kıraat ve tefsir âlimi.

558 (1163) veya 559 yılında Aşağı Mısır'ın Garbiye bölgesindeki Sehâ beldesinde doğdu. Herdânî nisbesiyle de anılmıştır. 572'de (1176-77) İskenderiye'ye gitti. Burada Ebû Tâhir es-Silefî ve Ebû Tâhir İsmâil b. Mekki b. İsmâil el-İskenderânî'den hadis dinledi. Daha sonra Kahire'ye geçerek o tarihlerde Mısır'a gelen Kâsım b. Firrûh eş-Şâtıbî'den kıraat tahsil etti; uzun müddet talebesi olduğu bu zattan nahiv ve dil konularında faydalandı; kendisinden meşhur kasidesi *Hırzû’l-emânî ve vechü’t-tehânî’yi* okudu. Ayrıca Ebû’l-Cüyûş Asâkir b. Ali, Ebû’l-Cûd Gıyâs b. Fâris b. Mekki, Ebû’l-Kâsım Hibetullah b. Ali el-Bûsîrî, İsmâil b. Sâlih b. Yâsin gibi âlimlerden istifade etti. Uzun süre Karâfe'de bir mescidde imamlık yaptı.

Çocuklarını okuttuğu Emîr İmâdüddin Dâvûd b. Müsek'le birlikte Dimaşk'a gitti ve buraya yerleşti. Ebû’l-Yümn el-Kindî'den kıraat, edebiyat ve diğer konularda faydalandı. Kur'an ilimleri konusunda büyük bir şöhrete sahip olan Sehâvî, Zehebî'nin değerlendirmesine göre aynı zamanda Arapça'ya hâkim olup fetva veren bir fakih'ti. Kıraat ilminde, kıraat ihtilâflarının illetlerinde ve tefsirde üstün başarıya sahipti (*A‘lâmü’n-nübelâ’*, XXIII, 123). Dimaşk Camii'nde ve kendi adına inşa edilen Türbetü's-Sâlihiyye'de kırk küsur yıl talebe yetiştirdi. İbn Hallikân, Sehâvî'yi Dimaşk'ta gördüğünü, kendisinden kıraat okumak isteyenlerin büyük kalabalıklar oluşturduğunu ve sıra beklediklerini belirtir. Onun iki veya daha çok talebeye bir sûreyi birlikte okumaya cevaz verdiğini kaydeden Zehebî, İbn Hallikân'ın zikrettiği bu uygulamayı da hatırlattıktan sonra Sehâvî'den başkasının böyle bir şey yaptığına dair bilgisinin olmadığını söylemiş, bu şekilde doğru bir öğrenmenin mümkün olmayacağına dikkat çekerek bunun sünnete de aykırı olduğunu ifade etmiştir (a.g.e., XXIII, 124; *Târîḫu’l-İslâm*, s. 195). Sehâvî'nin vefatından sonra Türbetü's-Sâlihiyye'de onun yerini alan Şemseddin Ebû’l-Feth Muhammed b. Ali el-Ensârî, Abdüsselâm ez-Zevâvî, Reşidüddin Ebû Bekir b. Ebû’d-Dür, Cemâleddin İbrâhim b. Dâvûd el-Fâzilî, Nizâmeddin Muhammed b. Abdülke-

rîm et-Tebrîzî ve daha pek çok şahsiyet kendisinden kıraat ilminde istifade etti. Önde gelen talebelerinden Ebû Şâme el-Makdisî kendisinden kıraat, tefsir ve Arap dili alanlarında faydalandı. Zeynüddin el-Fârûkî, Cemâl Abdülvâhid b. Kesir, Muhammed b. Kaymaz ed-Dakîkî, Şerefeddin el-Fezârî, İsmâil b. Mektûm, Sehâvî'den rivayette bulunanlardan bazılarındır. Sehâvî önceleri Mâlikî fıkıhı ile meşgul ol-duysa da daha sonra Şâfiî mezhebine geçti ve fetvalarını bu mezhebe göre verdi. Dimaşk Camii'nde ve Türbetü's-Sâlihiyye'de talebe yetiştirmesi yanında telif çalışmalarıyla meşgul oldu. Dindar ve mütevazî kişiliği, güzel hitabeti ve takrirleriyle talebelerin ve halkın saygı ve sevgisini kazanan Sehâvî, Ebû Şâme'nin düştüğü nota göre 12 Cemâziyelâhîr 643'te (4 Kasım 1245) Türbetü's-Sâlihiyye'deki evinde vefat etti ve Cebelikâsiyûn'a defnedildi.

Eserleri. A) Kur'an İlimleri. 1. *el-Vesfîle ilâ keşfi’l-‘Akîle*. Kâsım b. Firruh eş-Şâtıbî'nin resmü'l-mesâhif konusundaki *‘Akiletü etrâbi’l-ḳaşâ‘id fi esne’l-makâşîd* adlı 298 beyitlik manzumesine dair yapılmış ilk şerh. Üzerinde Muhammed el-İdrîsî et-Tâhirî'nin yüksek lisans çalışması yaptığı eser (1411/1991, Câmîatiü Muhammed el-hâmis [Rabat]) daha sonra adı geçenin tahkikiyle yayımlanmıştır (Riyad 1424/2002). 2. *Fethu’l-vaşid fi şerhi’l-ḳaşîd*. Bu eserin de Kâsım b. Firruh eş-Şâtıbî'nin *Hırzû’l-emânî ve vechü’t-tehânî* adlı kasidesi hakkında yazılan ilk şerh olduğu belirtilmiş ve Şâtıbî'nin bu şerhle üne kavuştuğu ifade edilmiştir (İbnü’l-Cezerî, I, 570). Muhammed el-İdrîsî et-Tâhirî eserle ilgili bir doktora çalışması yapmış (1421/2000, Câmîatiü Muhammed el-hâmis [Rabat]), ardından onu tahkik ederek yayımlamıştır (Riyad 1423/2002). 3. *Cemâlû’l-ḳurrâ‘ ve kemâlû’l-ikrâ‘*. Bazı kaynaklarda *Tâcü’l-ḳurrâ‘* adıyla zikredilmekte olup Kur'an'ın nüzülü, i‘câzı ve faziletleri, şâz kıraatler, nâsîh-mensuh, kıraat imamları, bazı tecvid ve kıraat meseleleri gibi konuların ele alındığı eser Ali Hüseyin el-Bevâb (Kahire 1408/1987) ve Abdülkerîm ez-Zübeydî (Beyrut 1413/1993) tarafından neşredilmiştir. 4. *Hidâyetü’l-mürtâb ve gâyetü’l-ḥuffâz ve t-tullâb fi tebyîni müteşâbihi’l-kitâb*. Kur'an-ı Kerîm'de lafzî benzerliği olan kelimelerin alfabetik sıraya göre ele alındığı 431 beyitlik bir eserdir (Kahire, ts.; İstanbul 1306). Manzume Abdülkâdir el-Hatîb el-Hasenî'nin tahkikiyle de basılmıştır (Beyrut 1414/1994). 5. *Tefsîrû’l-Ḳur‘ân*. Kaynaklarda Sehâvî'nin tefsirini Kehf sûresine kadar ya-